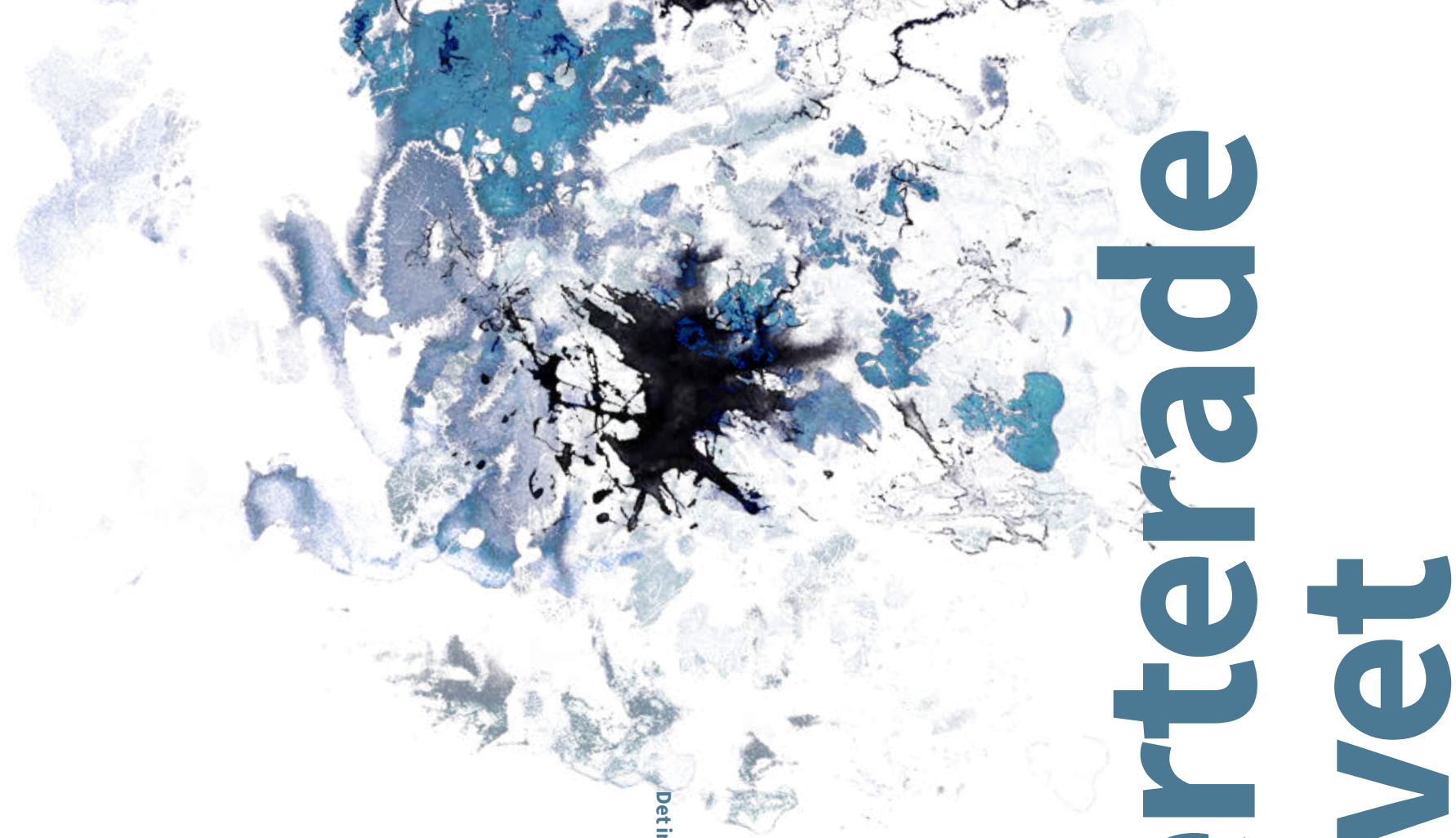

Frida Sandström (f. 1990) är skribent och kritiker, baserad i Köpenhamn. Hon är medlem i konsttidskriften Palettens redaktionsgrupp och doktorand i modern kultur vid institutionen för konst- och kulturvetenskap, Köpenhamns universitet. Sandström har publicerats i svenska och internationella dagstidningar, tidskrifter, publikationer och antologier och som gästlärare och -föreläsare i samtida konst- och dansteori har Sandström verkat vid flertalet svenska konsthögskolor och konstskolor. Hon har medcuraterat tvärdisciplinära och diskursiva program för Moderna museet (2018), Nya Småland (2018) och Statens Konstråd (2019), samt onlineresidenset och redaktionsplattformen 'Liquid Fiction' (2019-2020). Under årens lopp har Sandström arbetat tillsammans med Kasia Wolinska, Cara Tolmie, Aleksei Borisionok, Marianna Feher, Anrikningsverket och Norbergfestival.

Foto: Susanna Jablonski

Det inverterade arkivet Uppsala kommun

Det inverterade arkivet

Texter om den offentliga konsten i
stadsutvecklingsprojekt Ulleråker
av Frida Sandström

Omslaget: Akvarellteckningen är material från det konstnärliga dialogarbetet med invånare som Katarina Sundkvist Zohari och Helena Laukkanen från konstnärsgruppen HAKA genomförde 2018.

Inom ramen för Ulleråkers konstprogram KUR – Konst Ulleråker, följde skribenten och konstkritikern Frida Sandström arbetet med den offentliga konstens framväxt i stadsutvecklingsprojektet Ulleråker i Uppsala mellan åren 2018–2020.

Sammanlagt är det tio reflekterande texter om den offentliga konsten i våra gemensamma rum, om upplevelsen av en plats och förvaltandet av minnen. Arbetet med texterna pågick under den gemensamma rubriken *Det inverterade arkivet*.

Gemensamma minnen	01
Upplevelsen av en plats.....	05
Tidens och rummets betydelse i staden	11
Platslösa möten genom fiktion.....	17
Bortom normens språk	
Ett samtal med landskapsarkitekt Sara Rydeman	23
En förkroppsligad demokrati	
Ett samtal med Tuva-Li Peter Lidé, intendent för offentlig konst.....	29
Radikala fantasier och andra berättelser	
Ett samtal med konstnären Eija-Liisa Ahtila	35
Spår av konst och sinnliga erfarenheter	
Samtal med konstnärerna Mattias Härenstam och Lies-Marie Hoffmann	45
Konsten sätter agendan för det nya Ulleråker	
Intervju med konstkonsult Ann Magnusson	55
Ljud i rörelse mellan erfarenheter	
Camille Norment i samtal med Frida Sandström	59

DEL 1

Gemensamma minnen

Den första av en samling texter som skribenten och konstkritikern Frida Sandström skriver om den offentliga konsten i Ulleråker.

...ad som fascinerar mig med offentlig konst är hur den står i direkt relation till sin publik. Konsten kan beröra frågor om arbets- och bostadsmarknad, klimatförändringar eller andra frågor som vi människor konfronteras med till vardags. Men vad är egentligen "offentlig konst"? Begreppet är en kombination av två ganska komplicerade ord: "konst" och "offentlighet". Medan frågan om vad konst *egentligen* är ingår både i skapandet av och i mötet med den, är offentligheten i konstant förändring. Den offentliga konsten, i sin tur, befinner sig i gränslandet mellan konsten som fråga och offentligheten som förändring.

Ulleråker är en offentlig plats som för tillfället är under häftig förändring. 2030 planeras 7000 nya bostäder stå klara på det gamla sjukhusområdet. Gamla byggnader kommer att rivas och nya kommer därtill. Människor strömmar till, en ny stadsdel skapas. I samband med nybyggnationen kommer även en mängd offentlig konst att tillföras Ulleråker. Denna finansieras av samma medel som resten av stadsdelen. I Sverige lyder nämligen den så kallade "enprocentsregeln". Det är egentligen ett dåligt namn, eftersom det bara är en rekommendation. Med denna rekommendation uppmanas man att använda en procent av total budget vid nyproduktion eller renovering av offentliga byggnader och platser, till offentlig gestaltning. Med andra ord; konst. Det betyder dock inte att vad som skulle kunna ha blivit en lekplats eller en extra bänk ersätts med ett konstverk, utan snarare att dessa funktionella element i stadsrummet får följeslagare. Dessa följeslagare – konstverken, alltså – medför frågor, konstens frågor. Men dessa frågor berör också platsen själv, såsom vad ett bibliotek är idag, eller vad det egentligen innebär att ett nytt område byggs där det en gång stod ett sjukhus. →

På många vis fungerar all konst just så – den ställer frågor om vad vi människor håller på med. Men säreget för den offentliga konsten är att den är just offentlig. Det vill säga att alla som vill kan ta del av den. Det offentliga konstverket bara finns där i vår vardag. I skolbyggnaden, mitt på ett torg, eller på en husfasad. Vi kanske går förbi utan att lägga märke till det, eller så söker vi upp det av ren nyfikenhet. Vi behöver inte betala någon entréavgift och vi kan stanna hur länge vi vill, eftersom det inte finns några öppettider. Denna tillgänglighet gör det också svårare att tillskriva konsten några särskilda karaktärsdrag eller tillhörigheter, som det ofta gör med konst som vi möter på museer och konsthallar. Vad den offentliga konsten gör är att fortsatt ställa frågan om vad och var den är. Och allteftersom tiden går och staden omkring konsten förändras, förändras även svaren.

Sådana frågor går också att ställa kring Ulleråker som stadsdel, mest känd för det gamla mentalsjukhuset med samma namn. För Uppsalabor är berättelsen given: sedan sjukhuset grundades på 1800-talet har det vuxit till att sent 1900-tal rymma uppåt 1400 vårdplatser. Patienter och vårdpersonal levde länge i ett självförsörjande samhälle som idag är ett minne blott. Idag betraktas området istället som en utmärkt resurs i Uppsala kommuns förebyggande arbete mot bostadsbrist. Men vilka ska bo där? Var människor bosätter sig i samhället är en lika stor fråga som konstens och offentlighetens. För Ulleråkers sammanfaller både konst och offentlighet i en omförhandling av platsens arv och framtid. Med andra ord är det inte bara konsten själv som initierar denna omförhandling, också utan det offentliga rummet – i detta fall staden själv – och de möten som sker inför konstverket. På så vis kan man säga att ”en estetisk upplevelse” är att möta den plats som man befinner sig på, genom konsten. Ett ögonblick i förändring.

”Vad den offentliga konsten gör är att fortsatt ställa frågan om vad och var den är.”

Det är konstkonsulten Ann Magnusson som i uppdrag av Uppsala kommun har tagit fram konstprogrammet *KUR – Konst Ulleråker med underrubriken Farvatten - droppa, forsa, stänk*. Medverkande konstnärer intresserar sig alla för människans relation till sig själv och till naturen – frågor som är särskilt angelägna när ett nytt område byggs. I det ”nu” som konsten etablerar, flätas historia och framtid till en väv av ögonblick som vi bara kan uppleva om vi verkligen är närvarande. I dessa ögonblick kan vi se saker med nya ögon och ge dem nya namn. Kanske böjar vi rentav minnas annorlunda. Men, hur benämner vi det som är i rörelse? *Med Farvatten - droppa, forsa, stänk* får vi en ledtråd: Ulleråker strömmar.

Ett namn är både personligt och offentligt, eftersom det syftar till våra mest intima karaktärsdrag och samtidigt till våra officiella roller och positioner i samhället. Ulleråkers många namn fungerar liknande. Det är en ström av associationer och erfarenheter, som blandas med officiella berättelser. Så fungerar även konsten – den hjälper oss att uttala de namn som ännu inte har myntats, de minnen som behöver upprepas för att inte falla i glömska. Men det är när vi samtalar med varandra som namnen blir officiella. Då verkar konsten mellan nu och sedan, med frågan om vad och var som ständigt verksamma muskler i det offentliga rummets fortsatta förändring. ■

DEL 2

Upplevelsen av en plats

I stadsutvecklingsprojektet Ulleråker introduceras ny offentlig konst i takt med att stadsdelen växer fram i Uppsala kommun. Jag har tidigare beskrivit hur minnet av en plats förvaltas eller försvinner då städens syften ändras, samt vilken roll konsten spelar däri. Nu vill jag istället diskutera vad som sker när en plats försvinner – och en ny blir till i dess ställe. Denna process av uppkomst och försvinnande pågår ständigt i vårt urbana samhälle, där närvaro och frånvaro växlar om vartannat. Ibland kan det tyckas gå riktigt fort och i andra fall mer seglivat.

...tt en plats uppstår då hus byggs om eller reses för första gången är inte särskilt överraskande. Men det är inte bara arkitekten som skapar en plats, utan den definieras lika mycket av sin omgivning¹. Enligt författaren och aktivisten Lucy Lippard kan platsen förstås som en liten, liten punkt i världen, impregnerad av mänsklig erfarenhet från just detta område. Vad för erfarenheter har impregnerat Ulleråker? Stadsdelens historia är som kluven och präglas av förändringar, inom ramen för sjukhusområdet och därefter i termer av nybyggnationer alltsedan sjukhuset stängde.

En plats som Ulleråker är på många vis sin omgivning; tolkad genom individens personliga upplevelser av vad som sker just där. För varje människa uppfattas platsen därför annorlunda; ur varje upplevelse av ett område springer ett nytt sådant – ett nytt Ulleråker. I en text² om minnet från arbetet på Ulleråkers sjukhus beskriver den tidigare psykiatrikern Elisabet Olander de tre olika typerna av avdelningar som fanns på Ulleråkers sjukhus. Där fanns de två låsta avdelningarna för de "heloroliga" och de "halvoroliga", där den förstnämnda internt kallades "stormen" av personalen.

I de så kallade "lugna" avdelningarna var patienterna i behov av mindre assistens, fastän deras tillstånd var långtifrån lugnt. De var sängliggande, orörliga eller stumma. Några låg där tills de dog och begravdes på sjukhusets kyrkogård strax intill. Vem förvaltar spåren som de lämnat efter sig, kan en undra. Vilken plats får impregneras med dessa människors liv? Kanske är det just då vi fortsätter att leva i denna stadsdel som vi möter spåren av de oroliga, de halvoroliga och de lugna – fastän deras liv sedan länge är till ända?

1 Miwon Kwon, *One Place after Another. Site-Specific Art and Locational Identity*, 2002, s. 185

2 <http://www.lakartidningen.se/Functions/OldArticleView.aspx?articleId=12162>

Hospitalbyggnaden
Foto: Uppsala kommun

Platsen och människan som diagnos

Genom att vistas i Ulleråker möter vi de många platser som stadsdelen samlar under sitt namn. För en plats är flera och det gäller också Ulleråker. Platsen är långt fler än den enskilda geografiska punkt som finns utstakad på våra kartor. Av samma skäl går det inte riktigt att definiera Ulleråker efter särskilda kriterier eller behov. Istället bör platsen, skriver Lippard, förstås som en öppning för upplevelser. Den är liksom en kontaktyta för de behov och brister som vi människor bär med oss.

Vad behöver vi i en stadsdel som håller på att förändras? Vi har våra brister, men ändå vill vi accepteras. Givetvis måste vi bo kvar om vi har möjlighet. Med våra liv i stadsdelen formas den också av oss, då våra mänskliga förmågor och karaktärsdrag smittar av sig på platsen själv. Frågan är bara vem som får störst möjlighet att "smitta av sig", ett begrepp som ofrånkomligen relaterar till de sjukdomskriterier som har uteslutit eller isolerat människor från det gemensamma. Bland annat på institutioner som Ulleråker. Diagnosen är ett uttalande som definierar människans tillstånd och ger det ett namn: sjuk, galen, frisk, normal.

Detta utlåtande fungerar som en social arkitektur som den diagnostiserade människan måste röra sig efter. Ibland är arkitekturen stöttande och underlättar rentav personens liv, men i andra fall är den ett hinder som skiljer personen från sin omgivning. Även då städer byggs diagnostiseras dess potentiella befolkning. Det kan sträcka sig till den grad att ett område etableras enligt på förhand definierade mål eller syften som dessa människor förväntas ha. Kulturvärlden och sociala normer utstakas, medan andra åsidosätts.

Platsspecifika funktioner

Ibland kan de sociala normerna på en plats handla om fysisk framkomlighet, i andra fall ekonomiska barriärer eller kulturella ideal. Några sägs tillhöra platsen, medan andra räknas bort. Så diagnostiseras också platsen själv, då den byggs enligt de på förhand konstruerade idealen. På så vis är en plats inte bara av sin befolkning – platsen formar också denna befolkning. Hur kan en sådan utveckling öppnas upp så att flera kan ta plats i stadsrummet? I den samhällsvetenskapliga inriktningen "kritiska kulturarvsstudier" problematiseras idén om hur städer och samhällen byggs för att en så kallad "normal" kropp ska kunna leva där.

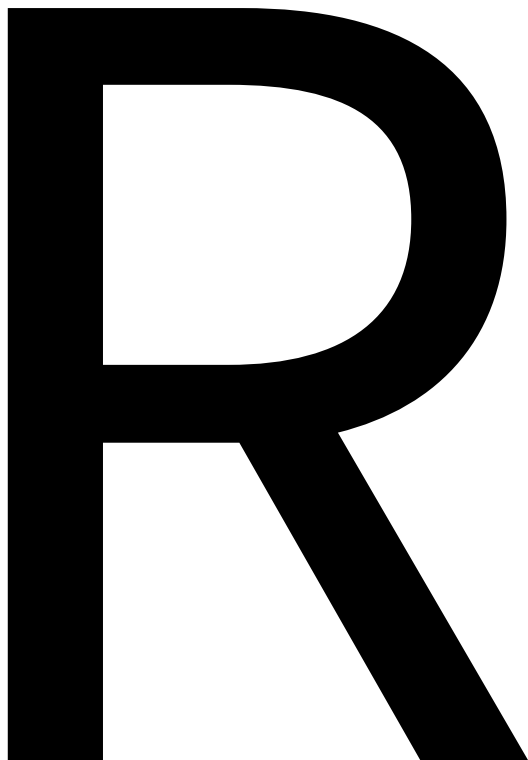
Med så kallade "crip-perspektiv" lyfts istället människors varierade funktioner i vad som kallas "funktionsvariation". Utifrån detta perspektiv är en fysisk eller psykisk diagnos inte den primära definitionen av en människa. Istället förstås varje persons förmågor och behov utifrån dess varierade funktioner. Då vidgas diagnosen till den grad att inte bara några, utan *alla* har någon form av funktionsvariation. Det kan innebära att medan jag kanske har lite svårt att koncentrera mig när jag är trött, kanske någon annan har den känslan i kroppen hela tiden. Då blir det svårt att sitta i ett klassrum eller ett mötesrum där alla förväntas koncentrera sig i timmar.

Enligt crip-teorin är det därför samhället och dess institutioner (såsom skolväsendet eller psykiatrin) som skapar funktionsnedsättningen. På så vis "nedsätts" vissa personers funktioner av den miljö som de befinner sig i. Av crip-teorin kan vi lära oss att städer och byggnader är mycket normativa: de är konstruerade enligt särskilda funktioner som inte alla har. Så segregeras en stad. Ulleråkers väggar fortsätter att dela upp människor, långt efter att byggnaden rivits. De sociala normerna består och det är bara genom att stanna kvar på platsen som vi kan förhandla med dessa. ■

DEL 3

Tidens och rummets betydelse i staden

Människors relation till en plats påverkar hur en stadsdel utformas. Men hur är det då alls möjligt för en stadsdel som Ulleråker att bli till när människor upplever saker så olika? I denna text undersöks hur en plats växer fram i förhållande till människans självbild. Det är en process som både skapar och bryter normer. När de bryts blir platsen en annan. Allteftersom tiden går blir platsen flera stycken.

...elationen till en plats är en social nödvändighet för människor, skriver författaren och aktivisten Lucy Lippard. Vi känner att vi finns genom att höra hemma någonstans, menar hon. Men att känna sig just "platslös" är samtidigt ingen ovanlighet idag om vi frågar filosofen Fredric Jameson. Han menar att vi människor som växer upp och lever efter den moderna tidens framgång av industrier, massproduktion, massmedia, har svårt att utläsa en särskild betydelse av det som sker omkring oss.

Liksom det internet vi använder (men inte bara på grund av det) blandas idag tid och rum. De informationsflöden och de språk som omger oss speglar världen på flera vis samtidigt, vilket resulterar i att vi förlorar greppet om var någonstans vi faktiskt befinner oss³. Vår föreställning om platsen luckras upp. En stadsdel är del av en kommunikationsapparat där uppmärksamheten hos befolkningen ständigt åkallas. Det kan handla om ett stundande val till kommunfullmäktige, om ett offentligt finansierat kulturevenemang eller om ett budskap från en privat aktör som rekryterar potentiella kunder.

Vad är det "nya"?

Stadsdelen skriver sig själv och samlar läsare för respektive budskap. Men kommunikationen når inte alla, och befolkningen delas upp efter vem som nås av vad. Det sägs att de ord som uttalas i ett socialt rum gör avtryck, att utlåtanden som görs blir till verklighet. Vi har redan diskuterat frågan om diagnoser, men den är minst lika aktuell när det kommer till stadens självbild. Ulleråker är nu i färd med att ta en ny form i Uppsala Kommun, men hur beskrivs området idag? Bredvid de nya bostäderna omnämns stadsdelen med prefixet "nya", vilket understryker skillnaden från det "gamla" Ulleråker, impregnerat av minnet från gamla sjukhusinstitutionen med samma namn.

³ Miwon Kwon, *One Place after Another. Site-Specific Art and Locational Identity*, 2002, s. 161

Att kalla någon, eller något ett särskilt namn, är liksom att avbilda denna person eller sak. Medan det gamla Ulleråker klingar åldrade traditioner och minnen, ger det nya hopp om något annat. När befintliga traditioner från en plats överförs på en annan, används begreppet ”ny”. Det gäller både New York, New Jersey, New Orleans, med flera städer i USA. Ordet ”ny” är också vanligt förekommande i politiska reformpaket, då en grupp eller ett parti vill kommunicera ”nya” strategier, metoder eller grafiska profiler. Så, vad innebär prefixet ”ny” för Ulleråker? Prova själv att uttala ordet och känn efter.

Platsens självbild

Med plats följer frågan om självbild, vilket genast relateras till vår tilltagande möjlighet att avbilda oss själva. För, liksom staden målar upp bilder av sig själv, gör vi människor detsamma. Den som någon gång har tagit en bild av sig själv på en särskild plats, kanske vid ett resmål, vet att denna bild sällan kan ersätta upplevelsen av att faktiskt vara där. Samtidigt fungerar alltför självporträtt – selfies – just så: de föreställer människans närvaro på en plats, oavsett om hon i själva verket är där, eller ej. Vi skriver fram platsen utan att egentligen vara där.

Denna absoluta trovärdighet som fotografiet åkallar, beror på att den fotografiska tekniken har en särskild förmåga att göra den flytande tiden *definitiv*. Likt ett koncentrat samlar det en mängd signalement från en plats, samtidigt som en stor del av situationen i fråga utesluts. När vi fotograferar väljer vi också vad vi vill berätta med vår bild. Och hur sann eller falsk denna berättelse än är, påverkar den sin omgivning. Också då vi fotograferar stadsrummet blir det till en bild av vår upplevelse. Men för varje bild som formuleras, suddas en annan ut – och den gamla bilden av Ulleråker faller i glömska. Bara vi, genom vårt deltagande i det nya tecknandet, kan ta ansvar för att det som en gång var tas till vara.

”Ulleråker är inte som på bilden, eller som orden som beskrev stadsdelen. Vi möts av en ny, okänd plats.”

Lager av tid

Fenomenet ”tid” är särskilt komplicerat i förhållande till relationen till en plats. Om platsen görs genom människors upplevelser av denna, betyder det att den är i ständig förändring. Så, vad innebär det för Ulleråker? Kanske är det några av oss som inte har varit där på länge, och som återvänder dit efter att det nya Ulleråker vuxit fram. Stadsdelen har förändrats, men det vi förväntar oss är vad vi såg då vi senast var där. Ett sammanhang som vi ingick i, som nu är förändrat. En enskild persons upplevelse av platsen skiljer sig från den som dess nuvarande eller rentav kommande befolkning skapar sig.

Vi människor befinner oss alla i olika lager av tid, där platsen har flera historier samtidigt. Och de är inte alltid samstämmiga. Detsamma gäller om jag bara har upplevt en plats på bild. Enligt vår egen förståelse skapar vi oss en uppfattning om Ulleråker, genom fotografier och texter om platsens betydelse för de som har vistats där. Vi föreställer oss hur det ser ut och skapar förväntningar kring vår egen vistelse där.

När vi slutligen kommer till platsen som vi föreställt oss verkar den annorlunda. Ulleråker är inte som på bilden, eller som orden som beskrev stadsdelen. Vi möts av en ny, okänd plats. Men kanske är det så att min föreställda stadsdel finns någonstans därinne, i de sammanhang och kontexter som jag förväntade mig hitta? Kanske är det rentav så att jag måste skapa dessa sammanhang för att platsen ska bli så som vi tänkte oss den?

Multipla platser

Alla platser multipliceras mellan bilder, över tid och genom avstånd. När vi möts på dessa olika knytpunkter måste vi ständigt förhandla om var någonstans vi faktiskt befinner oss. En sådan definition medför genast maktstrukturer, genom vilka några har ett större inflytande över denna slutsats än andra. Detta faktum tar sig särskilt uttryck i migrationsfrågor, där människors tillhörighet till en plats inte definieras genom deras erfarenheter från platser, utan genom juridiska dokument som befäster platstillhörigheten som en sanning.

Idag utfärdas pass eller annan form av identifikationsdokument för alla med juridiskt uppehåll någonstans i världen, men så har det inte alltid sett ut. Om vi ser tillbaka på historien var det främst personer med så så kallad "tvivelaktig härkomst" eller med ett "utdömt förflutet" som krävdes på identitetshandlingar i den sena medeltidens Europa. Systemet tycks föråldrat, men faktum är att det inte skiljer sig särskilt mycket från sjukhusinstitutioner liksom den i Ulleråker.

Sjukdomsbegreppet

I många fall var det inte patienternas egna val att läggas in på Ulleråkers sjukhus och desto fler stannade där längre än de kunde föreställa sig. Platsen blev en stadsdel för de sjuka, medan friskförklarade Uppsalabor bodde annorstädes. De som arbetade i Ulleråker fungerade liksom en brygga mellan det "friska" och det "sjuka", men allteftersom de bosatte sig i anslutning till arbetsplatsen generaliserades de till den sjuka gruppen.

Den sjuka gruppen var helt enkelt "besmittade". Då, liksom vid tiden för passens tillkomst, identifierades de som ansågs vara ett undantag från ett "vi", medan de som antogs tillhöra det allmänt accepterade förblev utan dokument. I medeltidens Europa var den identifierade den som inte släpptes in, medan städernas formation idag fungerar liknande. Stadsrum byggs enligt på förhand definierade bruk och behov, vilket segregerar befolkningen. Inför byggnationen av det nya Ulleråker går det att fråga sig vilka behov som uppfylls och vilka som ignoreras. ■

"De som arbetade i Ulleråker fungerade liksom en brygga mellan det "friska" och det "sjuka", men allteftersom de bosatte sig i anslutning till arbetsplatsen generaliserades de till den sjuka gruppen."

DEL 4

Platslösa möten genom fiktion

Vilken roll spelar juridiska eller medicinska dokument för hur vi människor behandlas på en plats, eller rentav får tillträde till denna? I denna text ser vi tillbaka på historien och jämför medeltidens personbevis med Ulleråkers patientjournaler, för att slutligen diskutera konstens roll som motsats till dessa ”sanningssägande” dokument. Kan konstens ”fiktion” skapa nya relationer till en plats?

... 1679 infördes krav på id-handlingar för alla samhällsgrupper i Europa, men ännu utan några visuella signalement för den identifierade personen i fråga. Först 1720 började man i norra Europa knyta kroppsliga signalementen till id-handlingar, för att av smittoskäl undvika handel med människor från södra Frankrike. Med detaljer om personens kroppsbyggnad var det enkelt att sortera de inpasserande. Även signalementen kan förvrängas och förfalskas, och identitetshandlingarna har under en längre tid fungerat just för att de överdrev.

Likt patientjournalen skriver handlingen fram en stereotyp bild av patienten för att den ska kunna placeras i ett fack. Journalen har många likheter med personbeviset. På samma vis som passet kartlägger människans juridiska tillhörighet och historien för dess geografiska förflyttningar, är journalen en kartläggning av våra friska och sjuka stunder i livet. Ibland är journalen liksom passet ett bevis på att vi har rätt till en viss vård, eller till att vara i ett visst land, medan det i andra fall fungerar exkluderande och används för att stöta bort eller behandla någon på ett vanliga fall oacceptabelt vis.

Identitet som rum

Sammanfattningsvis kan dokumentet missbrukas av den institution som förväntas tolka och utläsa det. Men dokumentet kan även korrumpas inifrån, så att den historia som passet eller journalen berättar blir till människans fördel. I historikern Valentin Groebners bok, *Personbevis: passets födelse i medeltidens Europa* från 2010, pekar författaren på hur tvåhundra år av vad som idag skulle betraktas som passkontroller, främst resulterade i högar av handlingar. Luntor av papper som välbeställda bedragare hade ”köpt” sig förbi.

Id-handlingarna har helt enkelt fungerat som ”löften”, om kontroll och komplett registrering – än som instrument för just detta. Med andra ord var dokumenten då liksom idag att betrakta som verktyg för att ta sig förbi kontrollsystemen. Med falska signalement bildas maskhål, vilka i sin tur utvidgar rummet för hur definition och tillhörighet konstitueras. Och med de fingerade dokumenten växer platsen i fråga, genom de fiktiva relationer som spräcker föreställningen om att området enbart rymmer en särskild befolkning. Med förfalskade journaler eller id-kort sprängs den givna föreställningen av vad en plats eller institution egentligen ska rymma, och nya sociala rum växer fram.

Dokumentets oförmåga

Den administrativa institutionen, det vill säga myndigheten, den offentliga verksamheten i vård och skola eller det privata företaget, är enligt Groebner, känd för att själv inte tala sanning. Då den låter sig luras och därmed överskrider sina egna veklighetskriterier, *ändrar* den samtidigt på dessa. Mellan kroppar och arkiv, stadgar och lagar, har identitetshandlingen eller journalen på så vis en dubblerande förmåga. Föreställningen om att ett dokument kan sammanfatta en person skapar i sig en mängd falsarium.

Det är denna metod som den resande tar med sig då hen, kanske för att passera en landgräns, utvidgar denna fiktion. Genom att säga sig vara en annan än den som hen förväntas vara, blir hen också det. En sådan fiktion av tillhörighet komplicerar ytterligare Lucy Lippards resonemang om hur en plats filtreras genom de människor som upplever denna. Om vi säger oss vara en annan, eller rentav vägrar den definition som vi själva förväntas leva upp till, blir vi också ett annorlunda filter för platsen.

Om vi väljer att bosätta oss i Ulleråker av andra skäl än sjukdom, stigmatisering och främlingskap, förändrar vi vad platsen kan vara för oss. Då synliggör vi att det inte är genom stadsdelens kommunikation eller skrivna historia som dess framtid utstakas, utan genom oss som väljer att vistas där idag och imorgon. Om vi undviker definition kan vi istället möjliggöra en poetisk öppning, där platsen skrivs fram mellan våra handlingar och våra kommande minnen.

Konsten gör plats

Det är här vi kommer till konsten, som just verkar i potentiella framtider och erfarenheter. I konsten kan dokumentation och fiktion sammanblandas till den grad att det inte framgår vad som är vad. Det innebär i sin tur att vi måste ta ansvar för vad vi upplever, när vi upplever det. I dessa reaktioner skrivs föreställningen om en plats – samt vår egen roll där – om. I den stund som konstverket installeras eller äger rum, *tar* det plats.

Det går nästan att säga att konsten *gör* plats, då den klyver sig fram genom föreställda, härskande meningar om sammanhanget. Det är i denna klyvningsprocess som betraktaren och befolkningen kommer in i bilden. Vi medverkar i denna spricka, där fiktionen tar vid efter år av upphandling och samhällsinformation. För att förstå oss på den platsspecifika konsten idag måste vi vända oss till migrationens och segregationens tvetydiga förhållande till vår omvärld.

Genom konstverkets alternativ till personbevis och journaler utmanas de strukturer som Lippard beskrev. Hon yrkade på att några människors världsbild härskar över andras – och i konstruktionen av en ny plats liksom det nya Ulleråker måste vi ta fiktionen tillvara. Vilka möjliga platser och individer kan röra sig här? Vilka framtida platser är möjliga?

Fiktionens öppning

Fiktionens öppning kanske kan tyckas stå i kontrast till den platsspecifika konsten, som till synes är definitiv och permanent. Men, då konstverket installeras på en plats i förändring, uppstår istället frågan om vilken platsen där konstverket äger rum egentligen är. Konstverket fungerar då som en katalysator till reflektion kring hur platsen förändras. Till denna reflektion hör också frågan om vilken inverkan verkets närvaro har på sin omgivning.

Det är till denna fråga som vi de kommande åren kommer att möta i Ulleråker. Genom att möta konsten i stadsrummet kan vi själva vidga vår förståelse av var vi befinner oss. Då vi reflekterar över denna vår position utmanar vi samtidigt den roll som vi själva givits på denna plats, enligt juridiska dokument och definitioner. Enligt filosofen Fredric Jamesons är det som nämnt i en tidigare text inte ovanligt att människor känner sig ”platslösa”. Han kallar det för en ”schizofreni” som den mångfaldiga representationen av platser idag medför. Med dessa ord kan vi också konstatera att definitioner och tillhörigheter ännu behövs. Att vara överallt eller rentav ingenstans, är samstämmigt med en frihet där individen i fråga inte bär ansvar för sin omgivning och för de avtryck som den gör däri.

Liksom de första passen enbart pekade ut samhällets avfallingar, är en elastisk tillhörighet ett privilegium. Att förses med en etikett är än idag begränsande, om det så handlar om etnisk, sexuell eller politisk tillhörighet. Att själv förse sig med motsvarande etiketter för att undvika utifrån kommande omdömen och definitioner innebär att liksom med förfalskade pass spräcka de språkliga mekanismer som knyter människor till, eller utesluter dem från särskilda platser. Att själv uttala sin tillhörighet gör, i viss grad, att man *blir* just denna. Om än bara för en stund. Vad innebär det att säga ”jag bor i Ulleråker” eller ”jag är Ulleråkersbo”? Det kan bara framtiden utvisa.

Platsen smittar av sig

Det är i gränslandet mellan dessa lösa och fasta strukturer som den platsspecifika konsten idag verkar. Detta gränsland griper konstkonsult och projektledare Ann Magnusson vid AM Public tag i. Med konstprogrammet *KUR – Konst Ulleråker, farvatten, droppa, forsa, stänk* introduceras offentliga konstverk i stadsrummet. På de platser som verken dediceras aktiveras också de idéer som konstnärerna bakom verken en gång hade. För, visst är konstverket en enskild konstnärs eller grupps förståelse av en plats och ett rum vid en viss tidpunkt?

Men samtidigt syftar konstverket också till att öppna upp just denna förståelse, genom betraktarens kompletterande erfarenhet. Erfarenheten av migration och rörelse öppnar bilden av en plats, så att den blir flera. Så kommer det också att vara för den nytilkomna i Ulleråker, som inte känner stadsdelens gator och som inte förväntar sig det som en gång var. Det är ett sårbart möte, men även ett möte med stor potential. När flera erfarenheter samlas på en plats och får möjlighet att ”smitta av sig”, kan ett offentligt konstverk vara till stor hjälp.

Men vill konstverket öppna upp för en vidare förståelse av platsen måste det själv ta plats i denna ”platslöshet”, denna ännu inte givna plats. Det är förstås en paradox att ett konstverk för en särskild plats ska verka just mot denna tillhörighet, men det är precis i denna motsättning som platsen skrivs om – och som verket följer med. Så kan ett verk förbli platsspecifikt, fastän omgivningen och dess population förändras.

De kommande åren i Ulleråker kommer vi att bevittna dessa ”platslösa” möten då plats blir till. Allteftersom nya erfarenheter möter platserna blir de mer och mer platsspecifika för just dessa personer. Konstverket, i sin tur förblir i dialog med sin miljö, en dialog som vi som bor och lever här bjuds att delta i, att påverka och kanske rentav ta med oss någon annans. Till ett annat, morgondagens Ulleråker. ■

”Det är ett sårbart möte, men även ett möte med stor potential. När flera erfarenheter samlas på en plats och får möjlighet att ’smitta av sig’, kan ett offentligt konstverk vara till stor hjälp.”

DEL 5

Bortom normens språk Ett samtal med landskapsarkitekt Sara Rydeman

Vad innebär begreppet "offentlighet"? Sara Rydeman arbetar som landskapsarkitekt vid stadsbyggnadsförvaltningen och projektledare för den första etappen i arbetet med Ulleråker. Den senaste tiden har hon fokuserat på planen för den planerade ombyggnationen av Ulleråker, ett arbete då hon måste blicka både bakåt i historien och framåt, mot det område som planeras byggas. Gemensamt för både historia och framtid är det offentliga.

...liksom stadens torg och gator är till för alla, är även historien gemensam. Med andra ord är rätten till våra minnen lika viktig som rätten till stadsrummet, och i konstprogrammet *KUR – Konst Ulleråker, farvatten, droppa, forsa, stänk*, möts de båda. Konstprogrammets roll är nämligen delvis att aktivera minnen och påminna om platsens breda historia.

– En plats påverkas alltid av flera människor som upplever den under en längre tid. Det innebär att alla människor påverkar platsen på olika vis, säger Sara Rydeman och understryker att allmänna platser i staden har en viktig funktion för våra demokratiska rättigheter att uttrycka oss.

– Det är dessa rättigheter som måste tas hänsyn till då Ulleråker byggs om och växer, tillägger hon.

Ulleråkers historia är speciell, eftersom stadsdelen under en längre tid var separerad från resterande Uppsala. Förutom patienter bodde där även sjukhuspersonal och tillsammans skapade de en typ av offentlighet som inte stod i direkt kontakt med övriga samhället.

– Allt som pågick inom sjukhusområdet inte var offentligt, och psykisk ohälsa har historiskt sett varit en undanskymd del av samhället. När området byggs om och aktiveras av offentlig konst är förhoppningen att fler relationer till stadsdelens minnen etableras.

På så vis menar Rydeman att man vill skapa knypunkter för en större offentlighet. Och med ombyggnationerna följer en ständig dialog med de minnen som sjukhuset lämnat efter sig, vilket innebär en särskild varsamhet gentemot de som en gång bott i gamla Ulleråker.

– Vi måste bemöta historien då vi bygger för framtiden. Många som levde och verkade i gamla Ulleråker lever ännu och då stadsrummet förändras måste vi ta hänsyn till deras historia och berättelser. Då är konsten central, eftersom den kan göra något som vetenskaplig data inte kan, säger Rydeman och understryker att *KUR – Konst Ulleråker, farvatten, droppa, forsa, stänk* kan behandla existentiella frågor både på individnivå och i större skala.

– Konsten som reflekterande material kan därför öppna för mer varsamma möten med historien och i dialog med de som en gång levde och verkat i Ulleråker, säger hon. →

Givetvis förutsätter denna respekt att konstnärerna har ett gediget underlag i sitt arbete med platsen. För att hantera och påverka en plats innebär även att man hanterar och påverkar dess historia. Rydeman fortsätter:

- Konsten har förmågan att på ett mer mångfaldigt vis förhandla med det som en gång fanns och det som nu kommer i och med nya Ulleråker, säger hon och förklarar att det är viktigt att konsten finns med i ett tidigt skede av stadsplaneringen för att integreras i stadsmiljön.

Konstprogrammet kan därför, i Rydemans mening, fungera som en katalysator för dialog, eftersom offentliga konstverk öppnar upp för samtal mellan platser och människor som annars kanske inte skulle äga rum. Med konstverk i det offentliga rummet sätts historia, samtid och framtid i relation till varandra. Som besökare kan vi genom konstverken själva möta det som annars bara läses mellan raderna i en tidningsartikel eller i en gammal patientjournal.

Både Sara Rydeman, hennes kollegor och de konstnärer som kopplas in i konstprogrammet måste därför lära känna och förhålla sig till befintlig historia och arv, för att sedan välja att ta vidare vissa element eller detaljer då de arbetar med den nya planen för Ulleråker. På samma vis måste de vara noggranna med att varken dölja historiens sår, eller upprätthålla dessa svaga punkter från sjukhustiden.

- Ett exempel som vi har valt att fokusera på är hälsa och mående – aspekter som framhållits även tidigare i Ulleråkers historia, där det natursköna läget stämde väl överens med idén om att kroppsarbete och grönska är hälsosamt för intagna patienter. Också när platsen förändras vill vi ta vara på det natursköna och vattennära läget för ett mer hälsosamt liv, säger Rydeman och förklarar hur stadsomvandlingsprocessen därför värdesätter både platsens natur- och kulturvärden i planeringen av det framtida Ulleråker.

- Vi vill skapa ett naturskönt liv för Ulleråkersborna även idag.

Sara Rydeman
Foto: Sara Rydeman

”Konstprogrammet kan därför, i Rydemans mening, fungera som en katalysator för dialog...”

Naturens närvaro präglar även konstprogrammet, vars undertitel är "Farvatten - droppa, forsa, stänk". Genom denna samtida läsning av den lokala ekologins relation till hälsa och lokalitet sätter KUR - Konst i Ulleråker enligt Rydeman platsen i ett sammanhang.

– Det gör det möjligare att skapa sig en bredare förståelse av den tid som gått och hur Ulleråker alltid har bebotts av människors blandade erfarenheter och bakgrunder, eftersom platsen har samlat patienter och anställda från flera delar av landet. Därför är det lite av en paradox att Ulleråker ändå var så slutet, eftersom det också var så blandat.

Denna paradox intresserar konstnärerna, tror Rydeman. Platsen bär med sig så många berättelser och med konsten kan dessa berättas på alternativa vis. Det räcker nämligen inte att sätta upp en skylt med information om Gamla Ulleråker – våra sinnen måste också aktiveras, understryker hon.

Att konstverken kommer att prägla platsen på så många vis tycker Rydeman är särskilt viktigt, eftersom de som har bott i gamla Ulleråker har haft väldigt olika verklighetsuppfattningar.

– Med interaktiva verk och mer statiska installationer kan konsten skapa en större mångfald i de möten som konstverken kan initiera. Så kan härskande kliniska och juridiska språk brytas, och berättelser som tidigare inte har fått plats ges form genom de offentliga konstverken, fortsätter hon och förklarar att det är mycket som den psykiska sjukdomen och konsten delar. Bland annat sträcker de sig båda bortom den värld som vi alla förväntas arbeta och verka i som fungerande och effektiva varelser.

– Konstverken kommer att få olika roller i den pågående förändringsprocessen av platsen, vilket kan resultera i att man tillfälligt uppfattar något, eller helt omförhandlar sin bild av ett visst sammanhang. I bästa fall kan konsten åstadkomma en känsla bortom normens språk och regler. ■

”Att konstverken kommer att prägla platsen på så många vis tycker Rydeman är särskilt viktigt, eftersom de som har bott i gamla Ulleråker har haft väldigt olika verklighetsuppfattningar.”

DEL 6

En förkroppsligad demokrati Ett samtal med Tuva-Li Peter Lidé, intendent för offentlig konst

Vad är en plats för offentlig konst, och vad innebär det att en stadsdel förvaltar våra minnen? Det är inte bara frågor för mig och er som läser, utan även för de som arbetar dagligen med Nya Ulleråker och konstprogrammet som planeras. Tuva-Li Peter Lidé, intendent för offentlig konst vid Kulturförvaltningen. I fokus för henne står de demokratiska samtal och alternativa språk som den offentliga konsten möjliggör.

...uva-Li Peter Lidé är intendent vid avdelningen för offentlig konst vid Kulturförvaltningen i Uppsala kommun. Det innebär att hon på uppdrag av kultur nämnden ansvarar för att deras mål kring den offentliga konsten uppfylls. I fokus för hennes arbete står konstnärliga gestaltungsprojekt i både inomhus- och utomhusmiljö, såsom kommunens skolor, vårdboenden, torg och gator.

Oavsett vad det är som byggs eller rustas upp, är den offentliga konsten en central följeslagare för en stad i utveckling. Just nu arbetar Peter Lidé bland annat med *KUR – Konst Ulleråker, farvatten, droppa, forsa, stänk*, samtidigt som stadsdelen skissas upp. Parallellt med att Nya Ulleråker tar form, växer konsten fram. Gemensamt för konsten och de offentliga rummen i den nya stadsdelen är att de båda finansieras kommunalt och därför också ska vara till för alla. Men hur är det möjligt? För Peter Lidé handlar det hela om offentlighet.

– I mitt uppdrag arbetar jag i en demokratisk process där ny offentlig konst blir till, tillgängliggörs och förvaltas. Jag tror att den offentliga konsten kan stärka och öppna upp offentliga platser, samtidigt som den också kan skapa plats och sammanhang. Konsten kan samtidigt reflektera, ifrågasätta, synliggöra och gestalta dessa platser, säger Peter Lidé.

Hon menar att konstnärers arbete och verk kan beskrivas som en typ av ”förkroppsligad demokrati”, eftersom den offentliga konsten och konstnärernas arbete bygger på en konstnärlig frihet.

– Samtidigt vilar arbeten med offentlig konst på demokratiska processer och politiska beslut som resulterar i projekt såsom *KUR – Konst Ulleråker, farvatten, droppa, forsa, stänk*. Dessa beslut kan bland annat handla om hur alla som bor på en plats ska kunna ta del av konsten i det offentliga rummet, i offentligheten. Jag tror att rätten att uppleva och skapa konst stärker det offentliga.

Medan kulturskolor och konstundervisning i grundskolan uppfyller rätten att skapa konst, påminns vi i stadsrummet om att konsten även äger rum utanför utbildningssammanhang och att den går i dialog med alla åldrar och bakgrunder. Det är särskilt angeläget i en stadsomvandlingsprocess som den som Ulleråker nu genomgår. För Peter Lidé handlar det hela om att öppna upp stadsrummet med flera språk och värden. →

”Vi ville att de olika lager av historia som finns i området skulle följa med när stadsdelen växer...”

Tuva-Li Peter Lidé
Foto: Göran Ekeberg

– Det gör det möjligt att mötas, leva och verka i staden på flera vis. Här är den offentliga konsten särskilt viktig; den påminner om stadens många aspekter och möjligheter.

De möjligheter som Peter Lidé beskriver förändras år efter år. I samband med att Nya Ulleråker byggs sedimenteras gamla och nya minnen, samtidigt som den faktiska platsen som Ulleråker en gång var, försvinner. Men för Peter Lidé är det inte så enkelt att något gammalt byts ut mot något nytt.

– Jag tror att staden och stadsdelen i sig alltid har befunnit sig i en förändringsprocess och alltid kommer att befinna sig i en sådan. Enligt vår tidsuppfattning rör sig tiden framåt och är i ständig förändring, men samtidigt förblir minnen och historier närvarande.

Därför har Uppsala kommun arbetat tillsammans med konstkonsult Ann Magnusson från AM Public, för att lyfta fram relevanta punkter i Ulleråkers historia. Dit hör hur stadsdelens karaktär bland annat präglas av vatten, vilket resulterade i att *KUR – Konst Ulleråker, farvatten, droppa, forsa, stänk* fick en undertematik som berör just vatten.

– Vi ville att de olika lager av historia som finns i området skulle följa med när stadsdelen växer, och att de skulle vara en tongivande del och en utgångspunkt för det konstnärliga arbetet. Det tror vi kan stärka platsens mångfacetterade identitet.

På längre sikt hoppas Peter Lidé att fler människor ska kunna leva och verka i Ulleråker och här kan den offentliga konsten vara till hjälp. Själv tror hon att den offentliga konsten kan vara en öppnande del av den fysiska planeringen, då stadsrummet växer. Konsten, menar Peter Lidé, kan påverka idén om vad platsen är och gör. Kan den vara något annat än vad vi hittills trott och kan konsten hjälpa oss att upptäcka nya delar av staden?

Men hur möter vi då den offentliga konsten? Utöver kommunens kommunikationsavdelning och det pedagogiska arbete som görs menar Peter Lidé att konsten själv kommunicerar med platsen där den är installerad, med alla lager av tid som det innebär.

– Men främst kommunicerar konsten förstås med de som upplever den eller tar del av den. Därför är det värdefullt att konstverk kan ta sig uttryck på olika sätt, i flera former och format, säger hon och förklarar att det sedan är kulturförvaltningens ansvar att tillgängliggöra konsten så att alla kan ta del av den.

– Det är i detta möte som det blir uppenbart att i Uppsala finns världen och världen finns i Uppsala – med konstens relation till platsens olika tider växer det offentliga.

Men vilka av alla minnen på en plats får plats och vilka väljs bort under arbetets gång? En viktig punkt i arbetet med offentligt konst menar Peter Lidé handlar om urval. Frågan är särskilt central för Ulleråker, vars område har en speciell historia som den nya stadsdelen måste förvalta.

– Platsen i sig spelar roll när kommunen arbetar med konstnärlig gestaltning. I konstnärernas uppdrag för konstprogrammet är platsen en central aspekt, säger Peter Lidé och tillägger att jämställdhet och demokrati är två andra viktiga frågor i arbetet med offentlig konst.

– Det är något vi behöver värna om. Historiskt har den offentliga konsten kommit till genom olika syften som vi nu ser spår av i stadsrummet. Idag är det viktigt att minnas och att fortsätta att verka för jämställdhet, demokrati och konstnärlig frihet, säger Peter Lidé, som hoppas att Sveriges representativa demokrati väljer in representanter som värnar dessa frågor.

I dagsläget prioriterar Uppsala kommun den offentliga konsten som en viktig del i stadsutvecklingen. Det innebär enligt Peter Lidé att konsten kan stärka en plats, då den tar sig uttryck som en typ av markörer för denna plats. Dessa markörer är viktiga både för de som en gång bott i Ulleråker – och för de som kommer att bo här i framtiden. Vilka som kommer att flytta till Nya Ulleråker när det står klart kan dock bara framtiden utvisa.

– Platsen i sig spelar roll när kommunen arbetar med konstnärlig gestaltning. I konstnärernas uppdrag för konstprogrammet är platsen en central aspekt. ■

”I dagsläget prioriterar Uppsala kommun den offentliga konsten som en viktig del i stadsutvecklingen.”

DEL 7

Radikala fantasier och andra berättelser

Ett samtal med konstnären Eija-Liisa Ahtila

Vilken roll spelar konst i tider av klimatförändringar? Flera, säger konstnären Eija-Liisa Ahtila. Inför hennes videoinstallationer påminns vi om att det finns fler berättelser på jorden än människans egna. Erfarenheter som kommer till tals genom konsten. Jag har talat med Ahtila om Ulleråkers natur och konstens verkan på planeten jorden.

...ntropocen är namnet på den tidsepok då människans närvaro på jorden har satt sina spår. Konsekvenserna av odling, industrier och utsläpp går idag att se i klimatförändringar, förflyttningar av folkgrupper och utrotade arter. Tvivel kring människans förvaltning av jordens resurser växer jämte frågan om vår relation till resten av planeten verkligen är hållbar.

De senaste tio åren har intresset för berättelser och idéer bortom människans världsbild vuxit fram både i vetenskap och konst. Den finska konstnären Eija-Liisa Ahtila intresserar sig för berättelser som inte tar människans perspektiv, utan trädens, vattnets eller djurens. I sina videoverk och installationer flätar hon andra narrativ, som synliggör perspektiv som vi människor kanske inte själva skulle kunna uppbåda.

Sedan 2018 är Ahtila i samtal med Uppsala kommun och konstkonsult Ann Magnusson, som tagit fram och utvecklat konstprogrammet *KUR - Konst i Ulleråker*. För tillfället arbetar Ahtila med en skiss för ett offentligt konstverk i Ulleråker, ett område vars natur är något särskilt. Den är bevarad och samtidigt hårt kultiverad av människor genom tiderna. I en tidigare text berättade konstnären Agneta Forslund om sitt arbete med denna paradox; det naturliga men ändå så onaturliga i den mänskligt präglade naturen. Även Eija-Liisa Ahtila intresserar sig för människans inverkan på det omgivande livet på planeten. Så har det varit ända sedan hon spenderade sin bardoms år nära naturreservatet Aulanko i södra Finland.

– Aulanko var en plats för eftertanke och där jag fick känslan av att vara del av något ”verkligt”. Men sedan min uppväxt har de globala kriserna kommit en efter en; klimatförändringar, utrotade arter och människor på flykt. Det fick mig att fundera på hur vi människor berättar om vår planet. Går det att representera jorden från perspektiv som inte är människans eget? →

Porträtt av konstnären Eija-Liisa Ahtila
Foto: Eija-Liisa Ahtila

Planetens förändring uppdagade sig både i Ahtilas närmiljö och i media, som återkommande rapporterar om det som idag kallas för ”kriser”. Hur skulle dessa situationer kunna återberättas av träden, haven eller bergen? För Ahtila blev videomediet ett verktyg för att ge rum åt dessa verkligheter och hon har provat sig fram genom åren. Ofta konstruerar hon större installationer som betraktaren kan gå in i, som vore det en ytterligare värld. Ett exempel är videoverket *Horizontal*, som gestaltar en stor gran, vars intima möte med filmkameran för betraktaren in i grenverkets viskande och vridande rörelser. Granen filmas horisontellt, som om den sträckte sig på tvären bakom videoskärmen och skapar en egen verklighet.

– Jag ville porträttera granens organism och samtidigt visa hur filmmediet idag har ett stort inflytande på hur samtiden representeras, något som jag senare arbetade vidare med i videoverket *Studies on the Ecology of Drama* från 2014. Där konfronteras sättet som mainstream-media och i synnerhet film, gestaltar världen.

Kontakt med omgivningen – genom konsten

Den konstnärliga processens vandring från idé till färdigt verk är en lång resa. Ibland kan slutdestinationen vara något helt annat än vad konstnären tänkt sig från början.

– Konstverket börjar styra sin egen bana och mitt arbete blir på sätt och vis att undersöka denna särskilda värld, parallellt med att jag förstärker min relation till kontexten där konstverket äger rum.

Det sistnämnda är Ahtila särskilt noggrann med i Ulleråker, där hon ser till platsens historia genom de byggnader som står kvar eller som en gång har funnits. Vad var de till för en gång i tiden?

– Jag intresserar mig också för hur omgivningens natur ser ut och har förändrats över åren, samt vilka sociala gemenskaper som har funnits och finns här. På så vis kan jag också närma mig Ulleråkers nuvarande förändringsprocess.

Enligt Ahtila är det konstnärens uppgift att relatera till sin omgivning genom konstverket. Går det riktigt bra så kanske konstverket också stannar kvar i betraktarens minne långt senare, menar hon.

– Sådant avgörs av både form och material, liksom av de relationer som etableras mellan verket och det omgivande samhället. Dessa relationer är särskilda för offentliga konstverk, eftersom betraktaren inte alltid själv väljer aktivt att se konstverket, säger Ahtila och understryker hur olika möten med konst kan ta sig uttryck.

– Ibland är det bara en slump att någon går förbi ett offentligt konstverk en enstaka gång, medan andra passerar förbi det varje dag. I sådana fall blir verket oundvikligen del av samhället och landskapet, fortsätter hon och beskriver hur konstverk i stadsrummet nästan kan försvinna in i sin närmiljö så att man glömmer bort att de från början var enskilda verk som någon placerade där.

Men även då kommunicerar konstnären i Ahtilas mening med sin publik – genom verket. Och kanske talar Ahtila snart med genomresande och boende i Ulleråker. Eftersom platsens nuvarande arv och historia är så stark är det viktig för henne att det planerade konstverket ingår i en sådan dialog.

– Utmaningen för Ulleråkers konstprogram tror jag är att upprätthålla historiens relevans då stadsdelen förändras. Min utgångspunkt i detta arbete blir det som en gång fanns och hur detta är med och formar vår uppfattning av nuet.

”Utmaningen för Ulleråkers
konstprogram tror jag är att
upprätthålla historiens relevans
då stadsdelen förändras.”

Konsten hjälper oss att förstå oss själva

Ännu vet Ahtila inte hur hennes konstverk i Ulleråker kommer att ta sig uttryck i detalj, men ett centralt motiv kommer vara att koppla samman historia och samtid. Det är nämligen något som konsten förmår, att låta flera upplevelser eller minnen av ”ett nu” ta plats samtidigt.

– Genom konsten kan vi studera, lära känna och utvärdera förändringsprocesser i samhället. Så kan vi också förstå värdet av andra, icke-människor, som vi delar planeten med, säger Ahtila och förklarar att hon är övertygad om att vi genom konsten kan inleda samtal med andra livsformer – och kanske även de som ännu inte kommit till liv.

– Konsekvenserna av våra handlingar sätter oss i omedelbar relation också med framtiden.

Att komma i kontakt med det som ännu inte finns var ett centralt tema i Eija-Liisa Athilas videoverk *The Annunciation* från 2010, filmat i Aulankoreservatet från konstnärens barndom. Verket är baserat på en del av Lukasevangeliet och inleds med en berättarröst som resonerar över mirakel:

Hur kan vi känna till det som ännu inte är bekant? Vad vet vi om dem innan vi vet? Hur kan något sådant existera? Hur kan vi närma oss dem och inleda ett samtal och om vad ska vi prata, på vems språk?

Instinktivt närmar vi oss sådana frågor genom det som redan är bekant, som vi redan känner till. Ibland till den grad att vi bara ser från ett perspektiv, i en riktning. Allt i en särskild ordning; först en sak, sedan en annan där bakom, och så vidare.

”Hur kan vi känna till det som ännu inte är bekant? Vad vet vi om dem innan vi vet?”

Kan det som redan är bekant leva upp till miraklets kriterier? Kan man överraskas av något som man redan har tänkt på och funderat över? Vad ser man sen?

Kanske stöter man på frågor som man inte kan förstå. Bilder som gör en ställd. De finns någonstans och kan upptäckas. Det är bara att vänta på att se någon som upptäcker dem. Och hur de betraktar dessa saker⁴.

Enligt Eija-Liisa Ahtila bär varje konstverk en egen typ av tid, i sin form och sitt material.

– De kan igångsätta föreställningar och fiktioner bortom nuvarande och därmed visa på att samtiden alltid är mångfacetterad. Om konsten har en specifik inverkan på sin omgivning är däremot en fråga lika gammal som konsten själv, säger Ahtila och understryker att den heller inte går att besvara.

– Svaret på är både ja och nej. Men om konst är ett exempel på vad det innebär att vara människa så har den givetvis en inverkan på omvärlden, fast det är svårt att säga exakt vad den gör.

Att det bara skulle vara människor som gör konst tror däremot inte Ahtila och pekar på forskning om djur som också uppskattar det estetiska. Däremot menar hon att konsten hjälper oss att vara människor.

– Den hjälper oss att förstå oss själva, men så kan givetvis också vara fallet för andra djur.

En radikal fantasi

Idag görs konstverk som reflekterar andra erfarenheter än människans egna – av människor. Det kan vara verk som behandlar frågor om etik och ansvar, eller var gränsen för det levande egentligen går. Men fastän många konstnärer gör sådana verk, som på sätt och vis ifrågasätter mänskligheten i sig, menar Ahtila att det inte går att fly undan från att vara människa.

– Vi lever genom våra kroppar och använder oss av språk för att kommunicera. Det är så vi finns till i världen. Dessa begränsningar är viktiga. Vi kan inte se på världen genom andras ögon, men däremot kan vi föreställa oss hur det skulle vara.

Fantasin och förmågan att föreställa sig något utanför sin egen världsbild och erfarenhet är centralt för Ahtila. Hon menar att det är genom våra gränser och genom fantasins överskridande av dessa som respekt och empati tar sig uttryck.

– Så möter vi det som vi ännu inte känner till. Det är en radikal fantasi där vi kan föreställa oss alternativ till nuvarande samhällssystem och de situationer som vi lever i idag. I fallet Ulleråker kan detta innebära att möta vad vi annars inte stöter på i det offentliga, som rör till lite i grytan och ger oss nya perspektiv.

Att föra något till världen – till exempel ett konstverk – medför därför också ett ansvar. Det gäller också för den som förändrar stadsbilden genom att riva eller bygga hus, fälla träd eller odla nya rabatter, menar Ahtila. I Ulleråker vill hon därför skapa ett rum för eftertanke, där besökaren får tid och plats för att fundera över allt det här.

– Det påminner om hur man kan ”bara vara” i en skog eller i en park. Där det går att uppleva något i sin egen takt. Därför är det viktigt att vi kan möta konstverket utifrån flera perspektiv, förklarar Ahtila. De senaste åren har relationen till publiken blivit allt viktigare för henne.

– Verket är beroende av sin publik eftersom det är den som aktiverar verket. Det beror på att konstverk är en typ av kommunikation som behöver en mottagare. Om ingen finns där, ja, då försvinner signalen ut i tomma intet. ■

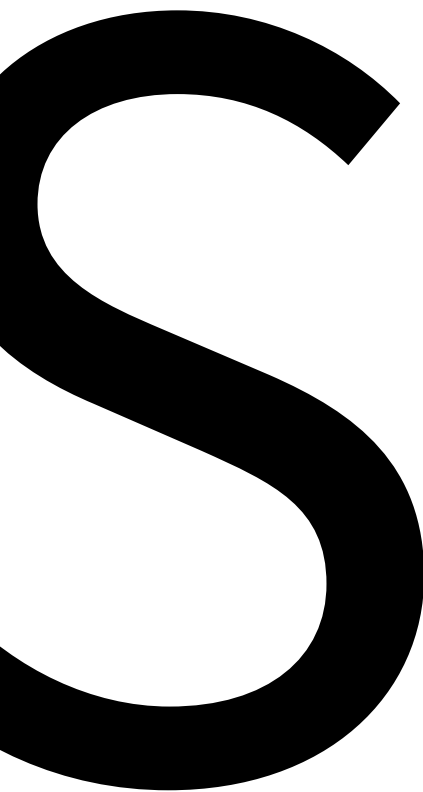
”Vi lever genom våra kroppar och använder oss av språk för att kommunicera. Det är så vi finns till i världen. Dessa begränsningar är viktiga. Vi kan inte se på världen genom andras ögon, men däremot kan vi föreställa oss hur det skulle vara.”

DEL 8

Spår av konst och sinnliga erfarenheter

Samtal med konstnärerna Mattias Härenstam och Lies-Marie Hoffmann

Vad säger platsen om historien, och historien om platsen? Hur knyts tid, historia och natur till ett och samma fenomen? Detta reflekterar konstnärerna Mattias Härenstam och Lies-Marie Hoffmann över i anknytning till att deras konstverk installeras i den nya Hospitalsparken i Ulleråker. Vi har talat med konstnärerna om deras arbetsprocesser och hur de tar sig an offentliga konstuppdrag på laddade platser som denna.

...om en del av konstprogrammet *KUR – Konst i Ulleråker* har konstkonsult Ann Magnusson i ett urvalsarbete föreslagit konstnärerna Mattias Härenstam och Lies-Marie Hoffmann att tillföra ett permanent konstverk vardera till den nya Hospitalsparken vid den gamla sjukhusanläggningen i Ulleråker. Hoffmann och Härenstam arbetar båda primärt med trä och beskriver i denna intervju de komplexa processer som det innebär att förhålla sig till ett sådant levande material, samt till de tidslager och den naturens kraft som gör sig påmind däri.

Ulleråkers sjukhus lades officiellt ner 1988 och sedan dess har mycket av det gamla mentalsjukhuset och dess verksamhet fallit i glömska. Ulleråkersområdet bär både natur och kultur med en komplex historia, som för närvarande befinner sig i en transformationsfas där stora delar av området planeras för ett omfattande bostadsbyggande. Efter att kommunen 2018 även beslutade att fälla ner de stora tallarna i området valde man att låta några av stammarna leva vidare i konstnärliga gestaltningar.

Konstnären Mattias Härenstam har ett flertal gånger tidigare skapat konst till offentliga rum, vilket han säger är spännande – en frihet men samtidigt en utmaning:

– Konst i det offentliga rummet besöks av människor som annars inte aktivt söker sig till de platser där konst vanligtvis visas, som på ett museum eller i ett galleri. I det offentliga rummet ter sig kommunikationen annorlunda eftersom betraktaren ofta hittar verket “av misstag”, och blir överraskad. Som konstnär funderar jag därför mycket över hur en förförelse eller lockelse kan uppstå i sådana sammanhang, och resultera i att en människa som bara slumpartat råkar befinna sig på en viss plats får upp ögonen för konstverket. Men det är också en hel del som jag måste förhålla mig till i dessa fall. Förutom givna publika restriktioner finns också ett antal praktiska och politiska aspekter som jag måste se till. Med andra ord är det inte samma sak att göra ett offentligt verk till en skolgård och till en park, och inte minst till en plats som Ulleråker.

Animism är ett begrepp som används för att beskriva förståelsen av att djur, växter, luft, jord och natur är besjälade – en föreställning om att skeenden i naturen och världen påverkas av andliga väsen. Ordet animism kommer från latinets *anima* som betyder “själ” eller “ande”. →

Porträtt av Mattias Härenstam
och Lies-Marie Hoffman
Foto: Pär Fredin

Sambandet mellan det levande och det förgängliga tar sig i uttryck i både historia, minne och plats. Men vad händer med historier som är på väg att falla bort eller transformeras – hur rotar sig gamla minnen i nya? Härenstam lägger vikt vid hur konsten möjliggör andra sätt för människan att förhålla sig till världen, som kan behandla fundamentala och existentiella frågor som berör livets kretslopp:

– Konstens språk är långsammare och mer indirekt än till exempel nyheter eller statistik. Som konstnär “säger” man något halvvägs, resten fyller betraktaren i. På så vis går det att förstå en konstnärlig handling som en med vilken konstnären inleder ett samtal, medan det riktigt spännande är när detta samtal fortsätter på andra håll, hos betraktaren. Jag intresserar mig för hur något, däribland konstverket, kan fyllas med andra människors fantasier och upplevelser – vilket också kräver att verket ger utrymme för något att projiceras på detta. Det är något i väsendet kring kvarlåtenskapen som jag finner spännande, vilket också är en av trädets egenskaper.

– I jämförelse med andra material har träet sina egna tydliga idéer om vad det kan och vill göra, vilket gör att jag måste förhålla mig till materialets villkor. Det hela tar sig uttryck i ett nära animistiskt förhållande till materialet, vari jag måste finna den punkt där viljorna mellan det och mig möts. Detta är för mig ett givande sätt att arbeta på som konstnär. I trä vilar det levande och det döda i ett och samma material, och träet själv blir på så vis till något slags mellanvarande, mellan liv och död. Trädets tidlager skildrar på så vis en process som inte går att påskynda.

Att skapa ett offentligt verk för en mångfaldigt laddad plats som Ulleråker medför ett ansvar; att tillföra plats och historia i den konstnärliga processen som också bevarar platsens liv, eller dess uppståndelse, menar Härenstam.

– Jag tar med mig platsens historia in i arbetsprocessen – dels för att reflektera över det som har varit, och dels skänka ett nytt ljus över de bärande historier som bebor platsen. Därför har jag fokuserat på kontrasten mellan ljus och mörker i detta konstprojekt. Träskulpturen som jag har arbetat med under de senaste åren har en väldigt mörk ton, vilket beror på att träet har bränts. Detta står i skarp kontrast till den gröna skogen runt omkring platsen där skulpturen ska installeras. På natten finns däremot ett inre ljus i skulpturen, som lyser upp den inifrån.

Härenstam blev fascinerad av poeten Gustaf Frödings tid på Ulleråker (1899–1905) och har därför lånat Frödings dikttitel till sitt konstverk. Titeln och det konstnärliga arbetet har inspirerats av diktsamlingen “Gralstänk”, som utkom 1898, strax innan Fröding intogs på Ulleråkers sjukhus. Dikterna löd bland annat som följer:

*Var Gral är vet ingen,
men djupast i tingen
bo gnistorna hemligen kvar
av ljus, som i livsdrycken var.*

*Det krävs blott att gnida
med sida mot sida
två ting eller sammanslå två,
att gnistor därur skola gå.*

*Och stundom det flammnar
ur murknade stammar
en ljusglimt, fast flyktig och sval
- en kvarstod av ljuset från Gral. →*

Mattias Härenstams Skiss Graalstänk
Foto: Mattias Härenstam

– Frödings diktsamling läser jag som ett slags esoteriskt ljus som författaren kunde finna i både levande och döda ting. Ambivalensen mellan de båda återspeglar också naturen i stort, samt hur vi människor förhåller oss till den som levande biologiska väsen – ett väsen som också kommer att upphöra att leva en dag. Vi människor är helt klart del av naturen, men samtidigt har det uppstått en delning mellan natur och kultur, vilket uppenbaras genom hur vi förhåller oss till den och till oss själva – kanske är det just denna uppdelning som har gett upphov till många av de problem vi människor stöter på. Våra övertramp på naturen kommer i slutändan att slå tillbaka på oss själva.

”Våra övertramp på naturen kommer i slutändan att slå tillbaka på oss själva.”

Lies-Marie Hoffmans konstnärliga gestaltning för Hospitalträdgården
Foto: Lies-Marie Hoffman

Trädets långa liv sammankopplar det förflutna med framtiden, men när skogar fällt försvinner inte bara träden utan även livet däromkring: blommor, buskar, fåglar, djur, vatten. Detta ger oss utrymme att reflektera över det "antropocena" – ett begrepp som kan översättas till "människans tidsålder". Denna benämning förknippas ofta med människans inverkan på jorden och den geologiska epok som vi befinner oss i sedan 1800-talets första industriella revolution, då nya maskiner, däribland ångmaskinen, introducerades.

Konstnären Lies-Marie Hoffmann har varit fascinerad av trä sedan barndomen. Hon är utbildad träskulptör och har en bakgrund som restaurerare och inredningsarkitekt. I hennes konstnärliga praktik sammanflätas det skulpturala och det konstruktiva som präglar hantverk, med det rumsliga som präglar nya konstnärliga gestaltningar. Bruket av trä har blivit centralt för Hoffmanns arbete och under åren har hon färdigställt ett flertal träskulpturer, bland annat serien "Homage to the elm trees" (2010).

Hoffmann har arbetat med konst i offentliga rum tidigare, men att arbeta med just Ulleråker menar hon har varit speciellt i relation till platsens historia. Hoffmanns skulpturala verk på Ulleråker tar sig i uttryck i form av en platsgestaltning som besökare i parken kan komma att upptäcka nära en alléglänta som går att finna mellan en ljus äng och en mörk trädkrona.

– Det är alltid spännande att göra en konstnärlig gestaltning i det offentliga rummet, där historien och platsens specifika karaktär påverkar gestaltningsprocessen, säger Hoffmann och förklarar att det finns ett objekt på medicinhistoriska museet i Ulleråker som frammanade hennes konstnärliga tankeprocess.

– En "evighetsmaskin" som byggdes av en patient på Ulleråkers sjukhus. Maskinen består av en rund, äppelmönstrad träskiva som dekorerar skivans mittpunkt. Jag förmodar att patienten relaterade evigheten till äppelsymbolen, samt den mänskliga förlusten av ett evigt liv, sedan vi "ät" den förbjudna frukten från kunskapens träd, som det skrivs i första testamentet.

Hoffmann fascinerades över evighetsmaskins tydliga formspråk och titel, vilket hon menar framhävde direkta tankar, illustrationer och associationer. Objektets symbolik, form och titel kanaliserade hennes konstnärliga tankeprocesser utvecklingen av hennes egna metoder i arbetet med hennes konstnärliga gestaltning i Ulleråkers hospitalsträdgård: symboler och tydliga former.

– Centralt för mitt arbete är att utveckla metoder som förbinder skulpturala upplevelser med formgivning, vilket jag gör möjligt med hjälp av traditionella och egenutvecklade tillverkningstekniker i min gestaltungsprocess. För konstverket i Ulleråker sammanför jag skulpturala och funktionella aspekter, och återanvänder delar av de flera ton tunga lärk- och almstockar som fälldes i området.

– Portalen är central för detta verk och platsgestaltningens helhet. Med två öppningar kan den komma att uppfattas som en övergång eller en förbindelse mellan rum, världar, synpunkter, utsikter, mentala tillstånd eller upplevelser. Vid varje öppning av portalen uppstår ett rum i likhet med en modul där det står en skulpterad bänk i lärkträ, beskriver Hoffmann och förklarar att hon vill placera portalen på ljuskanten mellan skuggorna som faller från krontaket av ekallén och den ljusa, öppna ängen med fruktträd. Då skulle portalen placeras mellan dessa ljuskontraster och markera en övergång från ett mörkare till ett ljusare rum.

Den subtila kontrasten mellan det ljusa och mörka är något som Hoffmann håller fast vid i sin konstnärliga process, och som hon hoppas ska präglade upplevelsen av det färdiga konstverket och platsen där det ska installeras. Däremot menar hon att besökarna inte nödvändigtvis måste upptäcka platsen eller konstverket genast, snarare föreställer hon sig att det kan vara något som människor stöter på av en slump. Kanske är det först den andra eller tredje gången som platsen besöks, som konstverket faktiskt upplevs. ■

Intervju, research och redaktion: Frida Sandström

Text och bearbetning: Marianna Feher

DEL 9

Konsten sätter agendan för det nya Ulleråker

Intervju med konstkonsult Ann Magnusson

Ann Magnusson är konstkonsult och har på uppdrag av Uppsala kommun utvecklat konstprogrammet KUR (Konst i Ulleråker). I denna artikel introducerar Magnusson konststrategin och förklarar hur det går att bemöta och försöka förstå en plats som Ulleråker..

...lleråker är en komplex och närmast magiskt laddad plats med allt det som har utspelat sig där genom århundraden. Platsen berör på flera olika plan, bland annat genom den sjukhusverksamhet som har funnits där och dess relation till mänskligt lidande och ensamhet, liksom glädje och gemenskap. I Ulleråker är arkitekturen och det själsliga sammanflätat och omgivningen utformades efter dåtidens syn på människor och läkandeprocesser. Ulleråkers miljö och historia relaterar både till något organiskt växande men också till förfall, icke-liv och nystart.

Tiden som filosofiskt begrepp beskrivs ofta som ett flöde präglad av ständig förändring, vilket blir tydligt i relation till hur samhället har omvandlats. Vår föreställning om vad det är att vara människa i relation till en omvärld har förändrats, säger Magnusson. Idag arbetar Magnusson främst som konstkonsult och kurator men är från början utbildad konstnär och socionom.

– Att arbeta med konst i gemensamma miljöer är för mig en pågående undersökning i spänningsfältet mellan individ och samhälle. Konsten ger rum åt utforskande, prövande, byggande och skapande och sträcker sig utöver de mer givna föreställningar och infrastrukturer som omsluter oss. I arbetet med KUR har utgångspunkten varit att lyfta fram kulturarvet och samtidigt försöka se platsen och historien i ett nytt ljus. Jag upplever att Ulleråker som plats uttrycker något, att den har ett tilltal och ett behov. Att ta sig an ett konstuppdrag som KUR innebär ett ansvar att möta platsen och det som utspelat sig där, säger Magnusson.

– De inbjudna konstnärerna reflekterar platsen på olika sätt, och har i sina skisserade konstprojekt bland annat valt att ge utrymme åt reflektion och transformation. Konstnärerna i fråga har valts ut utifrån sina unika konstnärskap och det som de skulle kunna tillföra platsen. Vi har redan genomfört flera förstudier och workshops, samt påbörjat ett antal gestaltungsuppdrag – men Ulleråker ska utvecklas under lång tid och fler uppdrag kommer att tillkomma inom ramen för konstprogrammet.

Magnusson betonar hur konsten kan svara mot flera olika behov och tillföra andra värden, inte minst på en plats som Ulleråker:

– Mitt arbete som konstkonsult går ut på att bidra till att beställarens, kommunens i detta fall, och konstnärens idéer och olika uttryck kan förverkligas, samt till att kommunicera och introducera konsten i ett antal olika sammanhang. Det är självklart inte friktionsfritt, men det är oerhört intressant. Processen präglas av flera typer av begränsningar, i Ulleråker ska man till exempel dra vatten- och elledningar, processer som påverkar tidplanen. Säkerhet och hållbarhet är nämligen också aspekter som genomsyrar arbetet med konst.

– Ett stadsbyggnadsprojekt som Ulleråker kan vara brutalt och innehålla motstridiga krafter. Det handlar både om att exploatera och bebygga och att samtidigt ta hand om platsen och dess historia. Just i detta spänningsfält är konsten något fantastiskt – ett både existentiellt och materiellt fält som vi människor upprätthåller, där vi ibland kan tillföra något som inte kan uttryckas på annat vis. Dessa unika värden är något vi vill tillföra i Ulleråker. ■

*Intervju, research och redaktion: Frida Sandström
Text och bearbetning: Marianna Feher*

”Konsten ger rum åt utforskande, prövande, byggande och skapande och sträcker sig utöver de mer givna föreställningar och infrastrukturer som omsluter oss”

Ann Magnusson →

Fotograf: Olivia Magnusson

DEL 10

Ljud i rörelse mellan erfarenheter

Camille Norment i samtal med Frida Sandström

För konstnären Camille Norment är inget ljud oberoende; vad än vi hör ingår det i en större social och kulturell kontext. Det filtreras sedan genom våra kroppar, med alla dess erfarenheter, och blir en del av deras, alltså vår, historia. Denna historia är en pågående väv av äldre minnen och nyare upplevelser – kanske rentav något vi känner samtidigt som vi hör ljudet i fråga. Det kan vara känslor, tankar, smaker – alla våra intryck. Också dessa upplevelser har en social och kulturell kontext; de kommer från en plats som är större än platsen vi befinner oss på för ögonblicket och hör alltså samman med resten av världen. För Norment går det därför inte att tala om ljud utan att också tala om världen: om kroppen, om samhället, om psykologi och om evolutionsteori.

N

...orment har arbetat med en konstnärlig förstudie för vattentornet i Lyrikparken i Ulleråker, på uppdrag av Uppsala kommun. Studien uppmärksammade de frågor som uppstått hos många under våren och sommaren 2020, då vi inte har kunnat mötas som vi är vana vid: sinnesupplevelser. Några upplevelser har vi gått miste om, medan andra har tilltagit. Ljud är ett medium som förblir påtagligt också när social distansering råder.

– Ljud är det första från den yttre världen som når människan och då är hen ännu ett ofött foster. Det beror på att vi utvecklar vår hörsel mycket tidigare än till exempel syn och lukt; vi hör saker redan efter fyra-fem månader i livmodern. Innan födseln kan fostret inte separera det yttre ljudet och den omgivande världen från sin egen kropp, men på sätt och vis fungerar ljud alltid så. Ljud kan inte fixeras, det är alltid i rörelse liksom minne, tankar och historien själv, säger Norment.

Det är också denna rörelse som präglar Norments konstnärliga process. Ofta utgår hon från den plats där hennes verk planeras att visas, som i förstudien nu gäller Ulleråker. Väl på plats uppmärksammar Norment vilka känslor och erfarenheter som platsen bär på, det kan vara allt ifrån trauman till framtidstro. Viktigt är däremot att ingen av dessa erfarenheter betraktas som något separat för enskilda personer på platsen, eller vid en viss tidpunkt. I stället vill Norment förstå händelser hos människor och platser med en större samhällelig historia. Det är den historien, känslan eller det tillståndet som Norment vill gestalta med sin konst.

– I min konstnärliga process undersöker jag hur sådana tillstånd kan representeras med kompletterande erfarenheter som inte alltid ser likadana ut. Erfarenheter som inte direkt refererar till det material eller den upplevelse som jag utgick från, men som frammanar liknande tankar hos betraktaren. Kanske kan de ge en känsla av gränslandet mellan behag och oro, föreslår Norment och förklarar att hon dock själv inte vill peka på den korrekta tolkningen av dessa kombinationer. Istället hoppas hon att de som upplever hennes konstverk kan infoga sina egna erfarenheter i upplevelsen. Det gör hon själv också, fast utan att förstå denna upplevelse som den 'rätta'.

Medvetet lyssnande

Det följer förstås ett ansvar på att intervensera med den typ av rörelse som Norment arbetar med, inte minst då det har med människors liv och erfarenheter att göra. Men det är just därför som hon inte vill skapa något konstverk som bara kan tolkas på ett särskilt sätt.

– När jag först besökte Ulleråker blev jag chockad över hur mycket historia som denna plats rymmer, som nu riskerar att försvinna. Jag tänkte att någon måste dokumentera detta, något måste härbärgera alla dessa minnen. Inte för att bedöma vad som en gång har skett där, men för att helt enkelt fortsätta att påminna människor om att minnen en gång skapades där, och låta dessa minnen resonera in i framtiden.

Också ljud kan resonera, genom historier och platser. För Norment är därför lyssnandet en viktig komponent för hennes konstnärliga arbete, och alltså för hennes förstudie i Ulleråker. Inte heller lyssnande ser ut på ett sätt. För Norment är det därför viktigt att skilja på, å ena sidan; det ljud som vi hör omedelbart – tack vare våra öron och de fina instrument som kroppen bär på för att vi ska registrera det som försiggår omkring oss. Å andra sidan kan människan också lyssna mer reflekterat. Denna andra kategori gäller då vi lyssnar ”efter” något, och alltså tänker innan vi lyssnar – i stället för att tänka som en reaktion på vad vi överraskas av att vi hör, som i den första kategorin. För Norment ligger intresset i att kombinera de båda två kategorierna av lyssnande.

– Flera skulle kanske tala om lyssnande som något passivt hos människan, som inte kräver någon ansträngning eller egentlig intention. Det stämmer att det är väldigt svårt att *inte* lyssna till något – vi kan inte riktigt stänga öronen liksom vi gör med ögonen då vi blundar. Däremot kan vi ”zooma in” på ett ljud, för att lyssna mer fokuserat på det än alla andra ljud omkring oss.

Camille Norment
Foto: Camille Norment Studio

Det är denna typ av ”zoom” som intresserar Norment, och för henne har den med samhälleliga historier att göra. Också dessa historier, såsom vi som tar del av eller upplever dem, är selektiva – de är också ”inzoomade” på det ena eller det andra. Men samtidigt undrar Norment om det går att aktivt ”zooma” *annorlunda*, och alltså lyssna till något som vi tidigare inte alls har hört, eller vet att det finns. På så vis kan vi kanske också ta del av fler berättelser i samhället, föreslår hon.

– När människor besöker Ulleråker har de egna uppfattningar om platsens historia och samtid. Jag är inte intresserad av att avmystifiera allt vad de kan tänkas fundera på, i stället vill jag i min förstudie fokusera på gränssnittet mellan människors egen uppfattning, och deras omvärld – mellan det bekväma och det obekväma, säger Norment och förklarar att vi i just denna spänningsspunkt kommer närmre den vidgade förståelsen av historia. Och det är den som hon vill komma åt.

Kroppar som ljuder

Inte bara människokroppen lyssnar till ljud, utan också arkitektur. För Norment är arkitektur – byggnader, hus och andra konstruktioner – därför också en typ av kroppar. Kroppar som förändras med sin omgivning och som bär på minnen.

– Det gamla vattentornet i Lyrikparken upptog genast min uppmärksamhet i Ulleråker, eftersom byggnaden har en så underlig och säregen karaktär. Det är nästan som om dess historiska kropp är instängd bland nya hus, nya kroppar och historier. Det fick mig att tänka på kroppar och rum i allmänhet, och på hur människan ibland också kan stängas in liksom tornet, säger Norment, som tog utgångspunkt i och inspiration från vattentornet då hon utvecklade sin förstudie rörande just ljud. I fokus för studien står frågan om vad det innebär att kliva in i en ljudvärld, eller ljudkropp – och att sedan lämna den igen. Vad händer när ett omgivande ljud plötsligt upphör, och ersätts med ett annat? Också då förekommer en spänning i kontrasten mellan tider och erfarenheter.

– Jag tror att en sådan övergång kan skapa en annan upplevelse av historia, då den inkluderar våra lyssnande kroppar, säger Norment, som med givna covid-19-restriktioner kom att presentera sin förstudie digitalt, så att hennes frågor om ljud och kroppar kunde nå alla, oavsett var de befann sig.

En sådan räckvidd påminner oss om att det också finns en mängd ljud som vi inte hör, eller nås av, eftersom de helt enkelt inte betraktas som ljud – utan som oljud eller tystnad. Genom att reflektera över ljudets och lyssnandet gräns, hoppas Norment att i detta projekt också mana besökaren att överskrida, eller i alla fall betänka denna gräns.

– På så vis vidgas vår förståelse av världen med det som vi tidigare inte hört, eller lyssnat till. ■

”Det är nästan som om dess historiska kropp är instängd bland nya hus, nya kroppar och historier.”

